

JEGYZETEK HÁROM PÁRTTÖRTÉNETI KIADVÁNYRÓL

A Kommunisták Párt szövetségi politikája 1936—1962. Szerk. Vass Henrik. Bp. 1966. Kossuth Könyvkiadó; Pintér István: *Magyar kommunisták a Hitler-ellenes nemzeti egységért 1941—1944.* Bp. 1968. Kossuth Könyvkiadó; Ságvári Ágnes: *Népfront és koalíció Magyarországon 1936—1948.* Bp. 1967. Kossuth Könyvkiadó.

A KMP születésének 50. évfordulója és 1918—1919-es évekhez kapcsolódó más jelentős évfordulók, csakúgy, mint az elmúlt években hazánk felszabadulásának 20., a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulója, tovább ösztönözték a marxista történetírást, hogy ismét pótoljanak a magyar párttörténetírás adósságaiból.

A művek címéből is kiderül, hogy a szerzők pártunk történetének vizsgált szakaszát a népfront, a szövetségi politika szemszögéből dolgozták fel. Nem véletlenül. A Kommunisták Internacionálé VII. kongresszusán meghirdetett stratégia és taktika sikerének a záloga a helyes alkalmazáson, a párt szövetségi politikájának helyességén múltott. Ezzel a kérdéssel függött össze szorosan a társadalmi haladásért, a szocializmusért vívott harc sikere is egészen napjainkig. S mint az eddigi tapasztalatok mutatják, s a szerzők elemző értékeléseiből is kiderül, ez a küzdelem teljes erőfelfejtést, bátorságot, önfeláldozást, körültekintést és tapasztaltságot igényel a párttól, s nem ment végbe zökkenők nélkül.

A kommunista párt szövetségi politikája 1936—1962. c. kiadvány a Párttörténeti Intézet kiadásában jelent meg. „A téma tudományos és aktuális jelentősége vezette a Párttörténeti Intézetet akkor, amikor 1965 tavaszán, hazánk felszabadulásának 20. évfordulója alkalmából rendezett kétnapos tudományos ülészsakon a szövetségi politika történeti fejlődésének vizsgálatával foglalkozott.” (Bevezető 11. l.) Erre az ülészsakra öt referátum készült. Az elsőt Molnár Erik tartotta Marx és Engels szövetségi politikára vonatkozó nézeteiről. A következő négy referátum, amelyet a szerzők a fenti címen közre is adtak, a szövetségi politikának a jelzett időszakra való alkalmazása tapasztalatait kívánta összegezni. A négy tanulmány, sorrendet követve, a következők: Pintér István: *A Kommunisták Magyarországi Pártja szövetségi politikájának főbb vonásai 1936 és 1945 között*, Ságvári Ágnes: *A szövetségi politika kérdései Magyarországon a szocialista forradalom győzelméért vívott harcban (1944—1948)*, Zsilák András: *A magyar társadalom osztályszerkezetének alakulása a szocializmus építésének kezdeti időszakában és a Magyar Dolgozók Pártja szövetségi politikájának főbb vonásai (1949—1956)*, Vass Henrik: *A Magyar Szocialista Munkáspárt szövetségi politikája 1956 és 1962 között*.

A címek is mutatják: a legkimunkáltabb időszak az 1936 és 1948 közötti, hiszen a tanulmányok mellett ezzel az időszakkal Ságvári Ágnes és Pintér István külön könyvekben is foglalkoznak. Pintér István tanulmánya felveti a kérdést, hogy a Kommunisták Internacionálé VII. kongresszusa után elfogadott új irányvonalat hogyan sikerült a magyar pártnak megvalósítania, a sajátos magyarországi viszonyokra alkalmaznia. A tanulmány mielőtt e politika gyakorlati kibontásának elvi kérdéseire rátérne, helyesen mutat rá egy olyan körülményre, amely messzemenően megnehezítette a magyar kommunisták és a haladó gondolkodású, baloldali szociáldemokraták számára is a népfrontpolitika elfogadását, továbbá annak sikeres kibontását. „Az 1919 nyarán hatalomra jutott ellenforradalmi rendszer felszámolta az első magyar proletárdiktatúra összes politikai, gazdasági és szociális vívmányait, és jórészt megsemmisítette az 1918-as polgári demokratikus forradalom eredményeit, visszaállította az Osztrák—Magyar Monarchia idejéből ránk maradt gazdasági és társadalmi viszonyokat. Az ellenforradalom talaján létrejött, a nagybirtokkal összefonódott burzsoáz osztályuralom új, fasiszta rendszer formájában elsőként éppen nálunk alakult ki Európában.” (14. l.) Nehezítette a felismerést, hogy a fasiszmus nálunk nem jelentkezett olyan nyíltsággal, mint Olaszországban vagy Németországban. A magyar kommunisták viszonylag nehezebben értették meg az összefogás szükségességét a jobboldali szociáldemokráciával, amely részben elárulta az első magyar proletárdiktatúrát, később pedig megtagadta azt, és a proletárdiktatúrát eltíró uralkodó osztályokkal paktált. Ennél is nehezebb volt a gazdagaraszsággal és a burzsoázia bizonyos köreivel való együttműködés gondolatának a népszerűsítése. Az első lépés tehát az volt, hogy a népfront-gondolat a pártvezetésben és a párttagság soraiban foganjon meg, a következő pedig a népfronthoz elengedhetetlen munkásegység megteremtése.

Pintér István tanulmányának legfőbb érdeme, hogy megtalálta a helyes arányokat. A küzdelem történeti kibontása, a szükséges elvi elemzések és az adott sajátos körül-

mények determináló szerepe kellő súlyt kaptak. De talán több elvi elemzést kívánt volna e tanulmány keretein belül is a népfrontpolitika megvalósításának sajátos, magyarországi útja és az a tény, hogy nálunk a munkásegység megteremtésének folyamata szorosan egybeesett magának az antifasiszta népfront kikovácsolásának a folyamatával, s a két folyamat, a sok más kedvezőtlen hazai feltétel mellett, kedvezően hatott egymásra. E folyamat sajátosságának megmagyarázásához már kevés annak a ténynek a felelőse, hogy a KMP viszonylag későn dolgozta ki a maga népfrontpolitikáját. Az illegális helyzet rendkívül megnehezítette e politika realizálását, és tulajdonképpen a párt tudatos politikája mellett az események sodrása formált ki ebből sok mindent. A legális ellenzéki politikai pártok, szervezetek és csoportok politikai gyávaságát — beleértve sok vonatkozásban a munkásszervezeteket is — nem lehet csupán az adott fasiszta államhatalmi berendezkedés rovására írni. Úgy véljük, ez a kérdés behatóbb elemzést kíván még, mert nem kap kellő hangsúlyt Ságvári Ágnes könyvében sem, amely a népfrontpolitika elvi értékelésével is behatóan foglalkozik. Ez a politikai gyávaság jelentős mértékben megkönnyítette a fasiszta erőszakszervezet munkáját, lehetőséget adott számára, hogy a párt ismételt lefejezései-vel, legjobbjainak bebörtönzésével, halálra kínzásával, kivégzésével, visszavesse és akadályozza a népfront megerősödését. E problémakör teljes kibontása adhat csak megnyugtató választ arra a kérdésre is, hogy Magyarországon a kommunistákra a népfrontpolitika kibontakoztatása során, a független, szabad, demokratikus Magyarországiért folyó küzdelemben miért várt olyan hallatlan nehéz, emberfeletti küzdelem, s tragikus sors.

Pintér István mind tanulmányában, mind pedig könyvében behatóan foglalkozik a Szovjetunió megtámadását követő új helyzet elemzésével, s a népfrontpolitikára gyakorolt hatásával. Megállapítja, hogy a fasiszmus ellen és a demokráciáért folyó harc az ország függetlenségéért folytatott küzdelemmel bővült. A függetlenségi politika vált a párt fő irányvonalává. Rámutat, hogy ez nem stratégiai, hanem csak taktikai változást jelentett, kifejti a kettő szerves összefüggését. Úgy érezzük azonban, hogy Magyarország sajátos helyzetéből következően (Magyarország a fasiszta koalíció tagja, az adott államhatalmi berendezkedés, a magyar uralkodó osztályok mélységesen reakciós, irredenta, sovinszta beállítottsága) szűkséges lett volna e helyen a nyugat-európai és a magyar helyzet elemzőbb összehasonlítása. A szerző ugyan előző helyes megállapításai ellenére, kicsit egyoldalúan, a népfrontmozgalom 1941 és 1944 közötti szakaszát a Hitler-ellenes függetlenségi mozgalomra egyszerűsíti le.

Nem vitás, hogy a párt szövetségi politikájának homlokerébe — s ez nemcsak taktikai kérdés volt — helyesen, ez a kérdés került, de tartalmában ez a politika — ugyanúgy, ahogy a népfrontmozgalom sem — nem azonosítható csupán a Hitler-ellenességgel. Nálunk ennek feltétlenül többnek kellett lenni, s több is volt. Ez világosan kiderül a szerző által helyesen felvázolt képből, valamint az események menetéből is. Igaz, hogy a párt a Hitler-ellenes harcnak rendelte alá a belső átalakulás kérdését, de Magyarországon nem lehet a Hitler-ellenes harcot a belső átalakulásért folytatott harc, a fennálló rendszer elleni küzdelem nélkül folytatni. Ezt a KMP is nagyon jól látta. Ez a probléma is több elvi elemzést kívánt volna. Ezek a kritikai észrevételek elsősorban Pintér István könyvére vonatkoznak, ahol a korabeli taktikai irányvonal terminológiáját használja következetesen; erről tanúskodik a cím megválasztása is: *A magyar kommunisták a Hitler-ellenes nemzeti egységért*. A könyv alcímeiben is a Hitler-ellenes függetlenségi mozgalom fázisai nyerneek megjelölést, a szövegben pedig állandó terminológiaként „Hitler-ellenes pártok”-ról, „Hitler-ellenes erők”-ről történik említés. Kérdés, hogy ezen erők és pártok vonatkozásában elegendő-e csupán a „Hitler-ellenes” jelző használata, vagy lehetett volna a cím és alcímek megválasztásánál és az alkalmazott jelzőknél a tartalmat pontosabban kifejezőket is találni? Úgy gondoljuk, hogy a precízebb, teljes tartalmat kifejező terminológiák használata azért is szerencsésebb lehetne, mert a korábbi, a függetlenségi mozgalmakat misztifikáló, az osztályharcra szembeállító történelemszemlélet nyomai még fellelhetők.

A fenti megjegyzések semmit nem vonnak le a könyv értékéből, amit csak fokoz, hogy a részfejezetek végére és az egész munka végére is rövid összegzéseket illeszt a szerző, amelyek egyértelművé teszik az események kifejtése kapcsán elfoglalt álláspontját. Pintér István munkája lényegesen többet nyújt a címben ígértéknél az olvasó számára. A magyar történelemnek erről a szakaszáról szinte minden lényegest meg tudunk. A könyv e néhány év történetét nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi történelem eseményeivel, folyásával összefüggésben tárgyalja. Széles skáláját használja fel a forrásoknak, azokat kellő kritikai elemzés alá vetve újat ad erről az időszakról. fontos kérdéseket tisztáz megnyugtatóan.

Pintér említett tanulmányához és könyvéhez kapcsolódik Ságvári Ágnes már szóba hozott tanulmánya és könyve. A tanulmány és a monográfia bemutatásának össze-

kapcsolása azért is helyesnek látszik, mert maga a szerző is jelzi, hogy a tanulmánya a *Népfront és koalíció Magyarországon 1936—1948* című, akkor még kéziratban levő munkája alapján készült. A tanulmány és a könyv összevetéséből azonban mindjárt kiderül, hogy a tanulmány nem kivonata vagy részfejezete a nagyobb munkának. A szerző igényesen, ismétlés nélkül, színvonalasan készítette el ezt a dolgozatot.

Ságvári könyvének első fejezete, ahogy a címe mondja, *A népfrontmozgalom és a koalíciós kormányzat elvi megalapozása*-val foglalkozik az 1935 és 1944 közötti éveket alapul véve. Ez a fejezet hasznosan egészíti ki Pintér István már ismertetett, szintén e korszakot érintő feldolgozását, elsősorban elvi összeggzéseivel és a nemzetközi összefüggések jobb szem előtt tartásával.

A könyv egyik legizgalmasabb fejezete a második, amelyben a szerző az 1944 és 1946 közötti időszakot tárgyalja. Az ország felszabadulása, a népi demokratikus forradalom kibontakozásának az időszaka ez. A koalíciós kormányzás elvi és gyakorlati kérdései, a munkásegység problémája a pártkoalícion belül, a munkás-paraszti szövetség koalíciós formája és tartalmi oldala egyaránt izgalmas kérdések. Ez a korszak volt az, amikor ténylegesen sok múltot a szövetségi politika helyességén. A pártnak a munkás-paraszti demokratikus diktatúra időszakában is úgy kellett alakítani szövetségi politikáját, hogy az a népi demokratikus forradalom szakadatlan továbbvitelét feltétlenül elősegítse. Plasztikus megvilágítást kap e fejezetben az a tény, hogy milyen nagy jelentőséggel bírt az ország további sorsát illetően a Magyar Kommunista Párt kész programja. Ez a program a napnál világosabban jelölte meg a teendőket, azt csak elfogadni lehetett. A jobboldali szociáldemokrácia és a Kisgazdapárt vezetése nem tudott megfelelő ellenérveket felsorakoztatni, s mire részükről a felocsúdas megtörtént, már az aktivizált, cselekvő tömegek forradalmi fellépése régen túlvitte az eseményeket az általuk elképzelt határoknál. A földreform alulról történő, forradalmi végrehajtása, a létrejövő népi szervek aktív politikai, gazdasági szerepe bizony meglepte őket.

Nem kevésbé izgalmas a munka harmadik fejezete, amelyben az 1946—1947-es évek eseményei elevenednek meg. Az izgalomban bővelkedő két évet jól érzékelteti a cím: *Népi demokrácia vagy polgári demokrácia*. Nagyjából ezekben az években dőlt el ez a kérdés. Az 1946—1947-es évek politikai küzdelmeinek keretei igen jó lehetőséget adtak a szerzőnek, hogy a koalíció pártjait bemutassa, azok valós arculatát megrajzolja. Ez a bemutatás nem egyszerűen az adott időszak fotográfiája, hanem a fentiekkel összefüggében a koalíció osztálytartalmának a megváltozását is érzékeljük. Azt is megmutatja a szerző, hogy a nemzetközi erőviszonyok és a belső társadalmi változások hogyan hatottak ki a pártharcokra, a népfrontpolitika továbbfolytatásának kérdésére. Kiderül, hogy a hatalom megszerzése utáni időszak szövetségi politikája közel sem volt olyan kidolgozott, mint a korábbi. A párt és a nemzetközi kommunista mozgalom nem tisztázta kellően addig még ezt a kérdést, s bekövetkezett a népfront elsorvasztása, ahogy a szerző megállapítja: ez „oda vezetett, hogy a népfront valóságos győzelme egyúttal a népfrontpolitika alkonya lett”. Ságvári Ágnes kísérletet tesz e kérdés gyökereinek az elemzésére, de ez véleményünk szerint hiányos, ugyanúgy a kérdés elvi megválaszolása is.

Következétesen és eredményesen törekszik viszont arra, hogy az eseményeket, az osztályok mozgását a nemzetközi eseményekkel, az osztályok nemzetközi mozgásával összefüggésben tárgyalja. Itt is külön kell szólni arról a gazdag forrásanyagról, amelyet a szerző nagy rutinnal kezel. Ságvári Ágnes könyve igényes munka, a felszabadulás utáni időszokról írott legszínvonalasabb, legtöbbet elmondó könyvek közé tartozik.

E kitérők után illő, hogy a tanulmánykötet másik két tanulmányáról is szöljünk. Zsilák András tanulmánya közvetlenül is kapcsolódik Ságvári Ágnes könyvéhez. Zsilák 1949-től az 1956-os ellenforradalomig terjedő időszakban vizsgálja az MDP szövetségi politikáját. A szövetségi politika elvi és gyakorlati elemzése előtt azonban a korabeli magyar társadalom osztályszerkezetében, a népi demokratikus forradalom időszakában bekövetkezett változásokat veszi sorra. Nem elégszik meg azonban az új keresztmetszet megrajzolásával, hanem foglalkozik az egyes osztályok politikai súlyának megváltozásának kérdésével is. Rámutat arra, hogy Magyarországon sokkal inkább kispolgári-paraszti jellegű lett, szűkült a falu proletár bázisa. Ugyanakkor a proletariátus politikai súlya a hatalom megszerzése után és a szocialista termelési viszonyok térhódításával rendkívül megnőtt. A szerző a következőkben a helyén értékeli a párt szövetségi politikájában végbement változásokat. Nem esik abba a hibába, hogy az 50-es évek szövetségi politikájában csak a rossz elemeket vegye észre, vagy mindenben azt keresse, ugyanakkor nem is takargatja az elkövetett hibákat sem. Árnyaltan, sokoldalúan elemzi a szerző a munkás-paraszti szövetség és a párt parasztpolitikájának a kérdéseit. Képet kapunk a parasztság mellett más ré-

tegek felé irányuló politikáról is. Úgy érezzük, a szerző kritikai észrevételei az akkori pártvezetésre vonatkozóan is helyénvalóak.

Vass Henrik az ellenforradalom utáni korszak kérdéseit tárgyalja az MSZMP VIII. kongresszusával bezárólag. A szerző két periódusra osztja ezt az időszakot. Az első 1956 novemberétől 1958 végéig terjed, a másik 1959-től 1960-ig. Az előbbi időszak főkérdése az ellenforradalom leverése után az ország törvényes rendjének visszaállítása volt. Igen fontos része volt e feladatnak a munkás-paraszt szövetség és a párt tömegkapcsolatainak a megerősítése. A szövetségi politika második szakaszára esett a falu szocialista átszervezése. Tovább fejlődik a munkás-paraszt szövetség, szélesedik a város és a falu árukapcsolata, megváltozik a társadalom osztálystruktúrája. (216—17. l.) E két időszak megrajzolására vállalkozott a tanulmány, színesen, érdekesen. A szerző helyesen hozza összefüggésbe a szövetségi politika terén végbement változásokat az osztálystruktúrában bekövetkezett változásokkal. Kiemeli az MSZMP valóban marxista—leninista szövetségi politikájának sokoldalú árnyaltságát, amely szinte egy időben számolta fel a szövetségi politika szemszögéből nézik e küzdelem állomásait, de az érintett időszakról minden lényegest elmondanak, munkájuk így nem csupán a párttörténetírás területén jelent igen jelentős állomást, hanem nemzeti történetünk feldolgozása terén is.

FARKAS JÓZSEF

ÚJABB ADALÉKOK JUHÁSZ GYULA MUNKÁSMOZGALMI SZEREPLÉSÉHEZ

1919. november 17-én a szegedi Munkásotthonban Juhász Gyula a vasutasok szakszervezetének rendezésében tudományos előadást tartott. Ezen a hétfői napon zsúfolt programja volt a szegedi munkásoknak, amint ezt *Hétfői-gyűlések* cím alatt A Munka november 16-i számában közli. „*Cipész munkások taggyűlése este 7 órakor a Munkásotthonban. — Vasutasok szabadszervezete tudományos előadása délután 4 órakor a Munkásotthonban. Hírlapterjesztő munkások taggyűlése délelőtt 10 órakor a Munkásotthonban. Férfi- és katonaszabók taggyűlése este 6 órakor a Munkásotthonban. — MÁV fékezők és vasúti munkások tudományos előadása délután 5 órakor a Munkásotthonban. — Ácsok és hajóácsok bizalmi tanácskozása délután 4 órakor a Munkásotthonban. Sütéménykihordók taggyűlése délután 4 órakor a Munkásotthonban. — Cukrászsegédek, kiszolgáló és csomagoló munkások taggyűlése délután 5 órakor a Munkásotthonban.*” Ugyane számban „*Hírek*” — alatt olvashatjuk a név szerinti híradást is. „*A vasutasok szakszervezete hétfőn délután 4 órakor tartja meg a Munkásotthonban tudományos előadását. Előadó: Juhász Gyula.*”

Mivel a híryanagban nem szerepelt az előadás címe, így Péter László kitűnő könyvében, *Juhász Gyula a forradalmakban* (Akadémiai, 1965.) a 251. lapon csupán az idejét tudja megjelölni Juhász Gyula előadásának. Az elmúlt években levéltári kutatásom alatt került kezembe a Hadtörténelmi Intézet Levéltárában egy katonai kémelhárító jelentés a szegedi munkásmozgalomról. A több pontból álló összesítést a „*Szegedi magyar katonai körletparancsnokság 3. ügycsoport 200/19. Kc. 3—1919. sz. alatt 1919. november 19-i jelentése a Fővezérlét II. b. csoportjának Siófokra jelenti*” többek között a következőt:

„5. A vasutasok szakszervezete f. hó 17-én du. 1/2 5-kor tudományos előadást tartott, melyen Olejnyik József üdvözlő beszéde után Juhász Gyula Victor Hugo francia költő költészetét ismertette és dicsérte az amerikai munkásságot, aki — úgy mond — azért műveltebb, mert szabad szólása van. Az előadáson kb. 250—300 elvtárs vett részt.

6./ A máv fékezők és vasúti munkások f. hó 17-én du. 5 órára jelzett gyűlésüket nem tarthatták meg, mivel a tagok mind a fentírt Juhász-féle előadáson voltak.

Hasonlóképpen az ácsmunkások sem tartották meg bizalmi tanácskozásukat.

A cukrászok tagértekezlete gyér hallgatóság előtt folyt le, amiért Varga alelnök megkorholta az elvtársakat.